

Analysis of international experience in improving the civil law regulation of limited liability companies

Siyovush SHUKRULLAYEV¹

Tashkent State University of Law

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2022

Received in revised form

25 October 2022

Accepted 20 November 2022

Available online

25 December 2022

Keywords:

share,

founder,

governing bodies,

possession of civil rights and

assumption of civil

obligations.

ABSTRACT

In this article, based on the analysis of foreign experience, the definition of the concept of LLC, problems and proposals in practice, as well as the legal status and scope of responsibility of its participants, various approaches of scientists in this regard, and the improvement of civil law regulation of LLC activities, related issues, scientific and theoretical problems of the civil law status of an LLC based on the legislation of the Republic of Uzbekistan, the concept and essence of an LLC, its role and significance in the system of subjects of civil law, legal entities and business entities, the creation and reorganization of an LLC, the legal foundations for its implementation and its problems are considered. In addition, the relationship with foreign joint-stock companies and limited liability companies is described.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss11/S-pp158-169>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Масъулияти чекланган жамиятлар фаолиятини фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш бўйича халқаро тажриба таҳлили

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

улуш,

таъсисчи,

бошқарув органлари,

фуқаролик ҳуқуқларига

эга бўлиш ва фуқаролик

мажбуриятларини ўз

зиммасига олиш.

Мазкур мақолада халқаро тажриба таҳлили асосида МЧЖ тушунчасининг таърифи, бу хусусда амалиётда мавжуд муаммолар ва таклифлар, шунингдек, уни ташкил этган иштирокчиларнинг ҳуқуқий мақоми ва жавобгарлик доираси масалалари, олимларнинг бу борадаги турли хил ёндашувлари ва МЧЖ фаолиятини фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш билан боғлиқ масалалар, Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги асосида

¹ Lecturer at the Department of Civil Procedural and Economic Procedural Law of the Tashkent State University of Law, Tashkent, Uzbekistan. E-mail: siyovush.law@gmail.com.

МЧЖнинг фуқаролик-ҳуқуқий мақомининг илмий-назарий муаммолари, МЧЖ тушунчаси ва моҳияти, унинг фуқаролик ҳуқуқи субъектлари, юридик шахслар ва ҳўжалик жамиятлари тизимидаги ўрни ва аҳамияти, МЧЖнинг вужудга келиши ва қайта ташкил этилишининг ҳуқуқий асослари ва ундаги муаммолар кўриб чиқилган. Бундан ташқари, хорижий акциядорлик жамиятлари, масъулияти чекланган жамиятлар билан ўзаро нисбатаи тавсифланади.

Анализ международного опыта совершенствования гражданско-правового регулирования деятельности обществ с ограниченной ответственностью

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

доля,
учредитель,
органы управления,
обладание гражданскими
правами и принятие
гражданско-правовых
обязанностей.

В данной статье на основе анализа зарубежного опыта, рассмотрены определения понятия ООО, проблем и предложений на практике, а также правового положения и сферы ответственности его участников, различных подходов ученых в этом отношении, и совершенствование гражданско-правового регулирования деятельности ООО, смежные вопросы, научно-теоретические проблемы гражданско-правового статуса ООО на основе законодательства Республики Узбекистан, понятие и сущность ООО, его роль и значение в системе субъектов гражданского права, юридических лиц и хозяйственных обществ, создание и реорганизация ООО, и правовые основы его осуществления и его проблемы. Кроме того, описываются взаимоотношения с иностранными акционерными обществами и обществами с ограниченной ответственностью.

Юридик шахслар тўғрисидаги дастлабки ҳуқуқий қоидалар Рим ҳуқуқида ҳам учрайди. Юстиниан дегистларида ҳам юридик шахсларга ўхшаш бўлган турли тузилмалар, ширкатлар ҳамда кишиларнинг биргаликда иш олиб боришларини тартибга солувчи нормалар мавжуд бўлган. Гарчи Рим юристлари томонидан юридик шахсларнинг аниқ тушунчаси шакллантирилмаган бўлса-да, ташкилотнинг мулкӣ мустақиллиги ва мажбуриятлар юзасидан ўз мол-мулки билан жавобгар бўлиш белгилари ҳар қандай ташкилотнинг ҳуқуқий мақомини белгиловчи асоси мезон сифатида талқин этилган.

Пруссия давлатлари қонунлари мажмуида юридик шахсларнинг вужудга келиши, фаолияти ва тугатилиши, яъни уни ташкил этиш мақсади, таъсис ҳужжатлари, фирма номи, рўйхатдан ўтказиш таомиллари, савдо китобларини юритиш ва шу кабилар билан боғлиқ ижтимоий муносабатлар тартибга солинган эди.

Масъулияти чекланган жамият категориясининг норматив даражада белгиланиши дастлаб 1892 йилда Германиянинг Масъулияти чекланган жамиятлар тўғрисидаги Қонунининг қабул қилиниши ва унда МЧЖни ташкил этилиши, фаолият юритиши ва тугатилиши бўйича муносабатларнинг тартибга солиниши бўлди.

Германия қонунчилиги бўйича МЧЖнинг энг асосий белгилари бўлиб, ташкилий ва функционал бирлик, мулкый мустақиллик, ўз мажбуриятлари юзасидан жавобгарлик ҳисобланади.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқ тизимида шакланган анъанага кўра, юридик шахси тушунчаси нафақат капиталларнинг бирлашуви, балки шахсларнинг бирлашуви сифатида талқин этилади. Бундан фарқли равишда Германияда юридик шахс одатда фақат капиталларнинг бирлашуви сифатида эътироф этилади.

Шунингдек, Германия қонунчилигида юридик шахслар (ва бошқа бирлашмалар)ни таснифлашнинг асослари у ёки бу шахсда тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш имкониятининг мавжудлиги билан боғлиқ. Миллий қонунчилик бўйича масъулияти чекланган жамият – тижоратчи ташкилот бўлиб, унинг асосий фаолияти тизимли ва доимий равишда даромад қилишдан иборат. Германия ҳуқуқи нормаларига кўра МЧЖ ташкилий-ҳуқуқий шаклида асосий мақсади фойда олиш бўлмаган, балки муйян шахслар гуруҳи манфаатини ифода этадиган бирлашмалар (масалан, врачлар, адвокатлар, журналистларнинг “эркин касб” вакилларининг бирлашмаси) ҳам тузилиши мумкин. Бироқ Германия ҳуқуқи бўйича асосий фаолият сифатида тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш назарда тутилмаган МЧЖ тузишга йўл қўйилмайди [1. 18–19 б.].

Германия қонунчилигида ҳам Ўзбекистон қонунчилигидаги каби МЧЖни ташкил этиш ва фаолият юритиш учта босқичга ажратилади: жамиятни таъсис этиш тўғрисидаги шартнома тузишдан унинг уставини тасдиқлашгача бўлган давр; уставни тасдиқлашдан МЧЖни давлат рўйхатидан ўтказишгача бўлган давр; жамиятни давлат рўйхатидан ўтказишдан унинг тугатилишигача бўлган давр.

Германия корпоратив ҳуқуқи ҳуқуқий шаклни танлашнинг мажбурийлиги билан тавсифланади. Бинобарин қонунда юридик шахсларнинг ташкилий-ҳуқуқий шакли аниқ белгиланган ва юридик шахсни тузишда фақат қонунда назарда тутилган шакллардан бири танлаш талаб этилади. Германия корпоратив ҳуқуқида иштирокчиларнинг персонал (шахсий) масъулияти белгиланган жамият ёки капитал жалб этилишига асосланган жамият таъсис этиш назарда тутилган.

Персонал масъулиятли жамияти – бу жамиятнинг камида иккита иштирокчисини биргаликдаги аниқ муайян мақсадни амалга ошириш учун бирлашишларининг ҳуқуқий шаклидир.

Персонал масъулиятли жамиятга фуқаролик ҳуқуқи ширкати, ҳамкорлик ширкати, очиқ савдо жамияти ва коммандит ширкати киради.

Капитал жалб этиладиган жамиятдан фарқли равишда персонал масъулиятли жамият ҳуқуқ субъект ҳисобланмайди, яъни, улар ҳуқуқ субъекти сифатидаги юридик шахс мақомига эга бўлмайди. Шунга қарамасдан, ширкат умумий мулкнинг эгаси сифатида улар юридик шахслар ҳуқуқларига мос келадиган муайян ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга бўладилар.

Қоидага кўра, иштирокчилар жамиятнинг фаолиятида шахсан иштирок этадилар ва ширкатнинг барча мажбуриятлари бўйича ўзларининг шахсий мол-мулклари билан чекланмаган субсидиар жавобгарликни зиммаларига оладилар. Персонал масъулиятли жамиятларда гарчи амалиётда қўлланилса-да, устав капитали талаб этилмайди.

Персонал масъулиятли жамиятлардан фарқли равишда капитал жалб этиладиган жамиятларда иштирокчиларнинг жавобгарлиги ва масъулияти чекланганлик тусига эга бўлади. Германияда капитал жалб этиладиган жамиятларнинг қуйидаги турлари [2] мавжуд: Европа акциядорлик компанияларининг алоҳида шаклидаги акциядорлик компаниялари, акциядорлик-коммандит ширкати, масъулияти чекланган жамият, шунингдек, масъулияти чекланган тадбиркорлик жамияти – масъулияти чекланган жамиятнинг алоҳида варианты – мини МЧЖ.

Персонал масъулиятли жамиятдан фарқли равишда капитал жалб этиладиган жамиятнинг барча иштирокчилари ҳуқуқ субъекти ҳисобланади.

Германияда капитал жалб этиладиган жамиятнинг энг кенг тарқалган шакли масъулияти чекланган жамият (МЧЖ) ва акциядорлик жамияти (АЖ) ҳисобланади.

Ҳозирда Германияда 1 миллионга яқин МЧЖлар мавжуд. МЧЖга оид қоидаларнинг кўпчилиги “Масъулияти чекланган жамиятлар тўғрисида”ги Қонун ва Германия Савдо кодексига назарда тутилган.

Жамият ҳуқуқ ва мажбуриятнинг мустақил эгаси ҳисобланади. Таъкидлаш лозимки, Германия қонунчилиги бўйича ҳам МЧЖ битта шахс томонидан ташкил этилиши мумкин [3]. МЧЖни таъсис этиш учун устав капиталига 25 000 евро маблағ киритилиши лозим.

МЧЖ ташкил этиш персонал масъулиятли жамиятни ташкил этишга қараганда кўп харажат ва ҳаракатни талаб қилади. Қонуннинг асосий нормаларига мувофиқ бўлиши талаб этиладиган таъсис шартноманинг нотариал тасдиқланиши мажбурий талаб ҳисобланади. Ҳар бир МЧЖ савдо реестрига киритилиши лозим. МЧЖ рўйхатдан ўтказилганидан кейинги юридик шахс саналади.

Одатда МЧЖни бир-икки ҳафта ичида ташкил этиш мумкин. Рўйхатдан ўтказиш таомилларининг қанча давом этиши тақдим этилаётган ҳужжатларнинг тўлиқ ва аниқлик даражасига боғлиқ бўлади. Одатда рўйхатдан ўтиш таомилларининг чўзилиши ва тўхтаб қолишига фаолият турининг нотўғри танланиши, жамият фаолияти предметининг етарли даражада шакллантирилмаганлиги ёки қонун нуқтаи назаридан корпоратив мақсадларга йўл қўйилмаслиги сабаб бўлади. Бу турдаги кўплаб муаммоларнинг бартараф этилиши учун Германия Савдо-саноат палатаси ва малакали адвокатлар билан ўз вақтида келишиш тавсиф этилади.

МЧЖ учун баланс тузиш ва уни округ судьясига танишиш учун тақдим этиш мажбурий таомилдир.

МЧЖнинг энг муҳим афзаллиги иштирокчиларнинг шахсий жавобгарлиги чекланганлиги ҳисобланади. Юридик шахсларнинг мазкур ташкилий-ҳуқуқий шакли учун жамиятнинг мол-мулки ва иштирокчининг хусусий мол-мулк ўртасида аниқ чегара ўрнатилган.

Германиянинг Масъулияти чекланган жамият тўғрисидаги қонуни ўзгартириб, 2008 йил 1 ноябрдан бошлаб МЧЖларнинг янги ташкилий-ҳуқуқий шакли – масъулияти чекланган тадбиркорлик жамияти киритилди. Унга кўра, масъулияти чекланган тадбиркорлик жамияти мустақил ташкилий-ҳуқуқий шакл бўлиб, МЧЖнинг алоҳида шаклини ифодалайди. Мазкур ташкилий-ҳуқуқий шакл муассислар учун кўп бўлмаган капитал (1 евродан 24 999 еврогача) билан кўп маблағ сарфланмайдиган корхонани ташкил этишда иштирок этиш нуқтаи назаридан манфаатлидир.

Мини-МЧЖни таъсис этишда пулсиз ҳиссалар киритиш тақиқланиши ҳақидаги қонун ҳисобга олиш лозим. Жамият иштирокчилари ўртасида фойдани тақсимлашнинг чекланиши шу билан асосланадики, бунда қонунда назарда тутилган корхонанинг захира фондлари учун йиллик ажратмалар умумий даромаднинг 25%дан кам бўлмаслиги лозим. Бу ажратмалар корхонанинг капитали 25 000 еврога етгунига қадар тўлаб борилади ва жамиятнинг устав капитали 25 000 еврога етса, у тўлақонли МЧЖга айланади. Бироқ бунда тескари ҳолат, яъни МЧЖнинг мини-МЧЖга айланиши мумкин эмас [4. 149 б.].

Умуман олганда, Германия қонунчилигида масъулияти чекланган жамиятнинг фуқаролик-ҳуқуқий мақоми Ўзбекистон Республикаси фуқаролик қонунчилигида МЧЖнинг ҳуқуқий мақомига оид қоидаларига кўплаб ўхшаш жиҳатларга эга. Айниқса, МЧЖни ташкил этиш, унинг иштирокчилари сони, устав капиталини шакллантириш талаблари, МЧЖни давлат рўйхатидан ўтказиш, МЧЖ аъзолари жавобгарлигини чекланиши каби ҳолатлар Германия қонунчилигидаги қоидалар билан бир хил эканлиги кўзга ташланади. Шу билан бирга, Германия қонунчилигида МЧЖларнинг кичик кўриниш мавжудлиги, МЧЖ капитал жалб этишга асосланган юридик шахс эканлиги ҳолати миллий қонунчилигимиз қоидаларидан фарқ қилишини эътироф этиш зарур.

Германияда МЧЖ ташкилий ҳуқуқий шакли (Gesellschaft mit beschränkter Haftung, GmbH) корпоратив ҳуқуқ тизимида энг муваффақиятли корпорация тури бўлиб ҳисобланади. МЧЖ тўғрисидаги қонун дастлаб, Германия Адлия вазирлиги томонидан 1892 йилда алоҳида қонун шаклида қабул қилинган. Бундан асосий кўзланган мақсад – кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш ҳисобланган.

Ҳозирда МЧЖнинг ташкилий-ҳуқуқий шакл ватани бўлмиш Германияда МЧЖ ташкилий-ҳуқуқий шакл энг оммабоп шакил ҳисобланиб, унинг сони бир миллионга етади.

МЧЖ кичик ва ўрта бизнесни юритишда жуда муваффақиятли ва ишончли шаклга эгаллиги сабабли бу ўз иштирокчиларининг мулкӣ жавобгарлик доирасини чеклайди ҳамда уларнинг ички корпоратив бошқарувидаги муносабатларида устунлик беради.

МЧЖ ташкилий ҳуқуқий шаклнинг бошқарувдаги назорати акциядорлик жамиятларининг бошқарув шаклига ўхшаш қилиб ишлаб чиқилган. Натижада МЧЖ билан АЖ ўртасидаги юридик хусусиятларини фарқлаш бироз мураккаблик туғдирган.

МЧЖнинг АЖдан фарқли хусусияти шундаки, МЧЖ иштирокчилари ўз улушини учинчи шахсларга ўтказиш ман этилган. Германия МЧЖларида мазкур хусусиятлар акс этганлиги сабабли ҳам аксарият Европа давлатлари, жумладан, Франция ва Швейцария корпоратив ҳуқуқи мазкур элементларни ўзлаштирган.

Германия қонунчилигига кўра, партнершипларнинг беш тури мавжуд: фуқаролик, тижорат, профессионал, чекланган ва улушлари чекланган партнершип.

Партнершиплар ва корпорация ўртасида бир талай фарқли жиҳатлари мавжуд. Улар ўртасидаги энг катта фарқ уларда иштирок этувчи субъектлари ҳисобланиб, корпорацияларда аъзоликнинг эркинлиги, чекланган жавобгарлик ва капиталларнинг бирлаштирилиши бўлса, ширкатларда эса шерикларнинг муштарак манфаатлари асосида бирлашишига асосланиб фаолият кўрсатади. Бундан ташқари, алоҳида ташкилий бошқарувдаги назорат ва субъектларнинг чекланган жавобгарлик доирасидаги фарқи ҳам ширкатларга хос хусусият эмас.

2017 йил 17 июлда федерал қонун газетасида [5. 2446 б.]. бирлаштирилган ва нашр этилган “Масъулияти чекланган жамият” – “Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, GmbH” тўғрисидаги қонуни [6. 2446 б.]. – МЧЖ фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишга қаратилган мукамал қонун дейишимиз мумкин.

Унинг 1-бўлимига [7. 2446 б.]. кўра, МЧЖ ушбу Қонуннинг қоидаларига биноан бир киши ёки бир нечта шахс томонидан қонун билан рухсат этилган ҳар қандай мақсадда тузилиши мумкинлиги белгиланган.

Таъсис шартномаси шаклига қўйилган талаб қуйидагича:

Таъсис шартномаси нотариал шакли талаб қилади. Улар барча муассислар томонидан имзоланган бўлиши керак.

Жамият соддалаштирилган тартибда ҳам тузилиши мумкин, агар у учтадан кўп бўлмаган иштирокчи ва битта директорга эга бўлса. Бунда намунавий протокол тузилиб, у иштирокчилар рўйхати сифатида ҳам хизмат қилади.

Ваколатли вакиллар томонидан таъсис шартномалари фақат нотариус томонидан тасдиқланган ёки ишончнома асосидаги вакил томонидан имзоланиши мумкин.

GmbHни давлат рўйхатидан ўтказиш тартиби қуйидагича этиб белгиланган:

GmbHни тижорат реестрига киритиш тўғрисидаги ариза Жамият рўйхатдан ўтган офис жойлашган жойдаги судга берилиши керак. Рўйхатга олиш тўғрисидаги ариза ҳар бир муассис улуши номинал қийматининг тўртдан бир қисми қўйилгандан кейингина берилиши мумкин, агар моддий бадаллар келишилмаган бўлса. GmbH рўйхатдан ўтган идораси жойлашган жойда тижорат реестрига киритилгунга қадар у мавжуд бўлмайди. Агар реестрга ёзувлар киритилишидан олдин компаниянинг номига ҳаракатлар амалга оширилса, ҳаракат қилаётган шахслар шахсан ҳам субсидиар ҳам биргаликда солидар жавобгар бўладилар.

Мазкур Қонуннинг [8, 2446-б] иккинчи қисмида GmbH ва иштирокчиларининг ҳуқуқий муносабатлари белгиланган:

GmbH мустақил ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга ҳисобланади. GmbH кўчмас мулкка эгалик қилиш ҳуқуқини ва бошқа ҳуқуқларни қўлга киритиши, судга даъво қилиши ва судга берилиши мумкин. Компания активлари фақатгина кредиторлар олдида компаниянинг мажбуриятларини бажаришга хизмат қилади. Тижорат кодекси доирасида компания тижорат компанияси деб тан олинади.

Иштирокчиларнинг капитал бадали тўлаш мажбурияти:

Тўланадиган бадалнинг миқдори компания ташкил этилгандан кейин уставда назарда тутилган улушнинг номинал қиймати асосида белгиланади. Улушлар бегоналаштирилиши ва мерос қилиб олиниши мумкин. иштирокчилар томонидан ўз улушларини ўтказишда нотариал шаклда тузилган шартнома талаб қилинади. Таъсис шартномасида улушларни ўтказиш юзасидан компаниянинг розилигига боғлиқ равишда амалга оширилиши белгиланиши мумкин. Агар бир нечта улуш эгалари битта бўлинмаган улушга эгалик қилиш ҳуқуқига эга бўлсалар, улар ушбу улушдан келиб чиқадиган ҳуқуқларни фақат биргаликда амалга ошириши мумкин. Улар улушларга нисбатан амалга ошириладиган тўловлар учун компания олдида солидар ва субсидиар жавобгар бўладилар. Компаниянинг бадалларни тўлаш тўғрисидаги даъвоси, талаб пайдо бўлгандан кейин ўн йил ўтгач, қонун билан тақиқланади. Агар компаниянинг мол-мулкига

қарши тўловга лаёқатсизлик тўғрисидаги процедура очилган бўлса, даъво муддати банкротлик тўғрисидаги процесс очилганидан кейин олти ой ўтгунча тугамайди.

Мазкур қонуннинг [9.2446 б.] учинчи қисмида вакиллик ва бошқариш тартиби белгиланган:

Компания судда ва суддан ташқарида директорлар томонидан вакиллик амалга оширилади. Агар бир нечта директорлар тайинланган бўлса, уларнинг барчаси, агар уставда бошқача тартиб назарда тутилган бўлмаса, фақатгина биргаликда ваколат бериш ҳуқуқига эга. Директорлар компания учун бухгалтерия ҳисобини тўғри юритилишини таъминлаши шарт. Директорлар йиллик молиявий ҳисоботни ва бошқарув ҳисоботини иштирокчиларга тақдим этадилар.

Директорларнинг жавобгарлиги:

– Директорлар компания ишларини оқилона ва ғамхўрлик билан олиб боришлари керак.

– Ўзларига юклатилган вазифаларни бузган директорлар юзага келадиган ҳар қандай зарар учун компания олдида солидар ва субсидиар жавобгар бўладилар. Хусусан, улар устав капиталини сақлаш учун зарур бўлган компаниянинг активларини ушбу қонунга зид равишда тўловлар амалга оширилганда ёки компаниянинг ўз улушлари белгиланган қоидаларга зид равишда сотиб олинган тақдирда компенсация беришга мажбурдирлар. Директорларнинг ноқонуний хатти-ҳаракатлар устидан берилган даъволар беш йилдан сўнг қонун билан тақиқланади.

Иштирокчиларнинг жамият ишларида, хусусан унинг бизнесини бошқариш ва уни амалга оширишда бериладиган ҳуқуқлари, агар қонун ҳужжатларида бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, таъсис ҳужжатларига мувофиқ белгиланади.

Иштирокчиларнинг вазифаларига қуйидагилар киради:

Йиллик молиявий ҳисоботни тасдиқлаш ва даромадларни тақсимлаш;

Халқаро бухгалтерия ҳисоби стандартларига мувофиқ (Тижорат кодексининг 325-моддаси 2а) алоҳида молиявий ҳисоботларни ошкор қилиш ва директорлар томонидан тайёрланган молиявий ҳисоботларни тасдиқлаш тўғрисидаги қарорлар чиқариш;

Директорлар томонидан тайёрланган консолидацияланган молиявий ҳисоботни тасдиқлаш;

Капитал бадалларини жалб қилиш;

Директорларни тайинлаш, шунингдек, уларни лавозимидан озод этиш;

Умумий тижорат ваколатига эга бўлганларни ва бутун тижорат корхонаси учун тижорат ишончномасини олганларни тайинлаш.

Миноритар иштирокчиларнинг ҳуқуқлари:

Биргаликдаги улушлари устав капиталининг камида ўндан бир қисмини ташкил этадиган иштирикчилар – умумий йиғилиш чақириш, унинг мақсади ва асосларини кўрсатиб беришни талаб қилиш ҳуқуқига эга. Директорлар ҳар бир иштирокчига уларнинг талабига биноан, компаниянинг иши тўғрисида маълумот бериши ва уларга компания ҳужжатларини текширишга рухсат бериши керак.

Директорлар компаниянинг ликвидсиз ҳолатга келгандан кейин ёки ортиқча қарздор деб ҳисоблангандан кейин амалга оширилган тўловлар учун компанияга компенсация беришга мажбурдирлар. Иштирокчиларга тўланадиган

тўловлар бўйича ҳам директорлар худди шу мажбуриятни ўз зиммаларига олишади, агарда уларнинг ҳаракатлари “the due care” – “ғамхўрлик қилиш садоқати” қоидасига зид бўлса.

Ликвидаторлар:

Жамият тугатиладиган ҳолларда, компанияга қарши тўловга лаёқатсизлик тўғрисидаги иш очилган ҳоллар бундан мустасно, директорлар жамиятни тугатиш ваколатига эга, агар бу вазифа уставда ёки иштирокчилар томонидан қабул қилинган қарор билан бошқа шахсларга юклатилмаган бўлса. Улушлари биргаликда устав капиталининг камида ўндан бир қисмига тенг бўлган иштирокчиларнинг аризасига биноан тугатувчилар муҳим сабабларга кўра суд томонидан тайинланиши ва озод қилиниши мумкин.

Суд томонидан тайинланмаган ликвидаторлар, шунингдек улар тайинланган муддат тугашидан олдин иштирокчилар томонидан қабул қилинган қарор билан ишдан бўшатилиши мумкин.

Тугатувчилар компаниянинг доимий фаолиятини якунлаши, тугатилган жамиятнинг мажбуриятларини бажариши, унинг дебиторлик қарзларини ундириши ва компания активларини пулга айлантириши керак; улар судда ва суддан ташқарида компаниянинг вакили ҳисобланади.

Жамият активлари иштирокчилар ўртасида уларнинг улушлари билан бир хил нисбатда тақсимланади. Таъсис шартномасида тақсимлашнинг бошқа бир қоидалари қўллашни белгилаш ҳам мумкин.

Тақсимот компаниянинг қарзларини тўлашдан ёки қопланишидан олдин ва кредиторлардан компаниянинг белгиланган нашрлари орқали компанияга мурожаат қилишни сўраган кундан бошлаб бир йил охиригача амалга оширилмаслиги мумкин.

2008 йилнинг 1 ноябридан Масъулияти чекланган жамият тўғрисидаги қонунига ўзгартириш киритилиб, GmbHнинг замонавий ташкилий-ҳуқуқий шакли – масъулияти чекланган тадбиркорлик жамияти GmbHнинг бошқа бир тури, яъни Мини-МЧЖ сифатида киритилди.

Унинг ўзига хос хусусияти шундан иборатки, у ҳам мустақил ташкилий-ҳуқуқий шакл ҳисобланиб, мазкур жамиятлар учун устав фондига қўйилган талаб 1 евродан 24 999 еврогача этиб белгиланишида эди.

Бундан ташқари, масъулияти чекланган тадбиркорлик жамиятини ташкил этишда устав фондига пулсиз ҳиссалар киритишни тақиқланганлиги тўғрисидаги қоида мавжуд.

Масъулияти чекланган тадбиркорлик жамияти иштирокчилари ўртасида фойдани тақсимлаш тартиби ҳам ўзига хос бўлиб, жамиятнинг захира фондлари учун йиллик тўловларининг миқдори корхона умумий даромаднинг 25%дан кам бўлмаган миқдорда белгиланган. Мазкур ажратмалар Жамиятнинг устав фонди 25 000 еврога етгунга қадар тўланиши белгиланган. Қачонки, масъулияти чекланган тадбиркорлик жамиятининг устав фонди 25 000 еврога ташкил этгандан сўнг у тўлақонли GmbHга айланиши белгиланган. Лекин шуниси аҳамиятлики, бунда тескари ҳолат, яъни GmbHнинг масъулияти чекланган тадбиркорлик жамиятига айланиши мумкин эмаслиги белгиланган. [10. 149 b.].

Германия қонунчилигига кўра, GmbHнинг қуйидаги ўзига хос хусусиятларини умумлаштиришимиз мумкин:

- GmbH устав капиталини шакллантириш бўйича талаб – таъсис ҳужжати тасдиқланганидан кейин банк ҳисоб рақам очиш ва муассис ўз улишини тўлаши шарт;

- GmbH устав капиталининг минимум миқдор талаби – 25000 евро. АҚШ, Англия, Франция, Недерландияда устав капиталининг минимум миқдор талаби белгиланмаган;

- GmbH икки поғонали бошқарув органларига эга:

1. Фақатгина ижро этувчи аъзолари бўлган битта директорлар кенгаши;
2. Ваколатларсиз вакилдан иборат бўлган битта кузатув кенгаши.

Англия ва АҚШда бошқарув органи ҳам ижро этувчи, ҳам ижро этмайдиган аъзолар билан битта директорлар кенгашидан, яъни бир поғонали бошқарув тизимидан иборат. Бунда ижро этувчи аъзолар компаниянинг кундалик ҳаётий қарорларини қабул қилишади. Ижро этмайдиган аъзолар эса ижро этувчи аъзоларни назорат қилиш учун мустақил шахслардан тайинланади;

- GmbH да иштирокчилар ўз улушини учинчи шахсларга бепул ўтказиш принципи бўйича бу ман этилади;

- GmbH 15% корпорация солиғи ва 7-17% савдо солиғи (Гевербестеуер) (географик вазият қараб) тўлаши назарда тутилган;

- GmbH ташкил этиш жараёни: қўшилиш гувоҳномаси ва таъсис ҳужжати нотариал тасдиқланиши керак. Устав капиталига қўйиладиган 25 000 еврони ярими қўшилиш вақтида тўланиши керак. Қолган ярми бошқарув талаб этган вақтда тўланади. Банк ҳисоб рақамини очиш ва ижара шартномасини тузиш фақатгина нотариал тасдиқдан кейин амалга оширилади. Таъсисчилар ўзаро ташкил этиш даврида ҳам субсидар ҳам солидар жавобгардирлар (нотариал тасдиқлаш ва рўйхатдан ўтказиш);

- бир ёки бир нечта қасддан содир этилган жиноят учун судланган шахслар GmbH директори этиб тайинланиши мумкин эмас;

- Жамият ишларига нисбатан иштирокчиларнинг ваколат доирасидаги қарорлар чиқариш – овозларнинг кўпчилик қисми билан қарор қабул қилиш орқали амалга оширилади. Бунда улушдаги ҳар бир евро битта овозга тенг этиб белгиланган;

- GmbHни давлат рўйхатидан ўтказиш тартиби бўйича тижорат реестрига киритиш тўғрисидаги ариза Жамият рўйхатдан ўтган офис жойлашган жойдаги судга берилиши белгиланган;

- Директорлар компания ишларини оқилона ва ғамхўрлик билан олиб боришлари керак, яъни фидуциар мажбурият белгиланган. Ўзларига юклатилган вазифаларни бузган директорлар юзага келадиган ҳар қандай зарар учун компания олдида солидар ва субсидиар жавобгар бўладилар;

- миллий қонунчилигимизда МЧЖ ташкил этишда ҳам капитал ҳам шахслар бирлашуви кузатилса, Германия GmbHларида эса, фақат капиталлар бирлашиши асосида ташкил этилади;

- GmbH рўйхатдан ўтказилгач юридик шахс сифатида олинади;

- GmbH иштирокчиларининг шахсий жавобгарлиги чекланганлиги.

Бир сўз билан айтганда Ўзбекистон Республикасидаги МЧЖлар ўзининг ташкилий ҳуқуқий шакли, иштирокчиларининг жавобгарлик доираси билан Германия GmbHлари билан кўп томонлама ўхшашликка эга.

АҚШ қонунчилиги бўйича масъулияти чекланган жамиятнинг фуқаролик-хуқуқий мақоми:

анъанага кўра алоҳида юридик шахс ва чекланган жавобгарлик АҚШ корпорацияларининг асосий белгиловчи хусусиятлари ҳисобланади. [11. 5 b]. Алоҳида юридик шахсга тегишли корпорация ўз акциядорларидан ажратилган юридик шахс деган тушунчага, директорлар, ходимлар, кредиторлар ва бошқа иштирокчилар назарда тутилган. [12, 9 b]. Алоҳида юридик шахс бўлиши МЧЖ ва иштирокчиларининг мулкӣ ажратилганлигини англатади. Ушбу ҳолат иштирокчи учун тадбиркорлик хавфини камайтиради.

Чекланган жавобгарлик бизнес ташкилотининг иштирокчилари учун МЧЖ қарздорлиги учун уларнинг сармоя киритган капитал миқдоридида жавобгар бўлишини англатади. Корпорациялар билан таққослаганда, АҚШ МЧЖнинг кўшимча афзалликларни тақлиф этади:

- структуравий мослашувчанлик;
- шериклик;

• солиққа тортиш тартиби. [13. 371, 391–401 b.]. Ушбу тезисда МЧЖ чекланган жавобгарликка эга бўлган шериклик шакли сифатида қаралади. Ушбу хусусият корпорацияларга қараганда шерикликка кўпроқ ўхшаш ҳолат ҳисобланади.

АҚШда дастлабки “Limited liability company” МЧЖлар 1977 йилда ташкил этилган. Ушбу шакл чекланган мажбуриятларни, солиққа тортишни ўзига хос хусусиятларини мукамал марказий бошқарув имкониятини ўз ичига олади. АҚШнинг элликдан ортиқ штати МЧЖ тўғрисидаги низомни қабул қилган.

Масъулияти чекланган жамият жавобгарлиги тўғрисидаги қонун (RULLCA)нинг 201-бўлими шуни кўрсатадики, корпорация сингари, МЧЖ ўз аъзоларидан ажралиб турадиган юридик шахсдир. Аъзолар бошқарувни амалга ошириш учун ўзига хос ваколатга эга эмаслар шу сабабли, агар бирор бир аъзонинг МЧЖ вакили бўлиши ваколатига эга бўлса, унинг ишончномаси бўлиши керак. МЧЖ гибрид субъектларни яратиш учун шериклик ва корпорациялар аралашishi мумкин инвесторларнинг эҳтиёжларини қондириш учун мўлжалланган муҳим хусусиятларнинг энг яхши намунасини тақдим этади [14].

1996 йилда Ягона давлат қонунлари бўйича Комиссарларнинг миллий конференцияси (NCCUSL), қонунчиликнинг бир хиллигини таъминлашга қаратилган квази-сиёсий ташкилот миллий даражадаги “Униформ Лимитед”нинг Масъулияти чекланган жамиятлар тўғрисидаги қонуннинг (the Uniform Limited Liability Company Act (ULLCA)) биринчи версиясини эълон қилди [15].

NCCUSL томонидан тақдим этилган низомлар намунадир, ҳар бир штат қабул қилишни ёки қабул қилмасликни эркин танлаши мумкин.

ULLCA 1996, 2006 ва 2013 [16] йилда янгиланган версиясини қабул қилинди ва шунинг учун АҚШда МЧЖ қонунлари кўплаб масалаларда турлича бўлиб қолмоқда.

Директорларнинг содиқлик, яхши ният ва ғамхўрлик вазифалари корпоратив бошқарувни амалга оширишда МЧЖ ижро органи (директор, бошқарув) фидуциар мажбуриятлари хуқуқий таҳлили: Англия ва Германия мисолида:

Германияда директорнинг ғамхўрлик ва содиқлик вазифалари тўғридан-тўғри бажарилади. Директорлар улар ким томонидан тайинланишидан қатъи назар, (ходимлар ва касаба уюшмалари томонидан тайинланган, ёки акциядорлар томонидан сайланган) компания манфаатларига хизмат қилиши керак [17].

DGCL бўйича, директорлар зиммасига юкланган эҳтиёткорлик ва содиқлик вазифалари уларнинг иштирокчиларнинг манфаатлари, кредиторлар олдидаги фидуциар мажбуриятлари қуйидагилардан юзага келади [18]:

- компания тўловга лаёқатсизликка учраса;
- иштирокчилар олдидаги ишончли вазифаларни бузганлик учун.

Англияда Duty of care қоидалардан фойдаланиш фидуциар мажбуриятни аниқлаш учун асосий омил бўлиб хизмат қилади.

Одатда манфаатлар тўқнашуви юзага келадиган қуйидаги барча вазиятларни қамраб олади [19]:

Директор ва компания ўртасида ҳар қандай хизмат кўрсатиш шартномасининг амал қилиш муддати давомида икки йилдан ошиқ муддат акциядорлар томонидан тасдиқланиши керак шартнома шартларини тўлиқ ошкор қилиш.

Директор вазифасини бажариши давомида компаниядан бошқа шахслардан бирон-бир моддий манфаатни қабул қилиши мумкин эмас.

Директор барча мавжуд ёки потенциал, тўғридан-тўғри ёки билвосита манфаатлардан қочиши керак, компаниянинг манфаатларига зид келадиган ёки юзага келиши мумкин бўлган (масалан, компания мулкидан фойдаланиш ёки унинг имкониятларидан фойдаланиш).

Директор “битим ёки келишув” тўғрисида қарор қабул қилишда олдин уни бошқаларга ошкор қилишининг низоларни келтириб чиқариши.

Акциядорларнинг розилигисиз “корпорация соф активларини” сотиб олиш ёки сотиш мумкин эмас.

Кредит шартлари тўлиқ ошкор қилинганида компаниянинг бизнес харажатларини қоплайдиган баъзи бир кичик истиснолардан ташқари акциядорларнинг розилигисиз директорга қарз бермаслиги мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Красавчикова Л.И. Правовое положение общества с ограниченной ответственностью по законодательству Российской Федерации и Федеративной Республики Германия (сравнительно-правовое исследование): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М.: 2013. – С. 18–19.

2. Германия Гражданлик Тузукларининг 3-китоби 2-бўлими.

3. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси ва 2001 йил 6 декабрдаги “Масъулияти чекланган ва қўшимча масъулиятли жамиятлар тўғрисида”ги 310-II-сон Қонуни.

4. Христина Майер. Корпоративное право Германии: правовые формы обществ и их преимущества для иностранных инвесторов // Германно-Российская ассоциация юристов Сборник статей о праве Германии, выпуск № 1 (август 2015 г.), www.drjv.org. – С. 149-149.

5. Act on Limited Liability Companies, as consolidated and published in the Federal Law Gazette III, Index No. 4123-1, as last amended by Article 10 of the Act of 17 July 2017 (Federal Law Gazette I p. 2446).
6. Act on Limited Liability Companies, as consolidated and published in the Federal Law Gazette III, Index No. 4123-1, as last amended by Article 10 of the Act of 17 July 2017 (Federal Law Gazette I p. 2446).
7. Act on Limited Liability Companies, as consolidated and published in the Federal Law Gazette III, Index No. 4123-1, as last amended by Article 10 of the Act of 17 July 2017 (Federal Law Gazette I p. 2446).
8. Act on Limited Liability Companies, as consolidated and published in the Federal Law Gazette III, Index No. 4123-1, as last amended by Article 10 of the Act of 17 July 2017 (Federal Law Gazette I p. 2446).
9. Act on Limited Liability Companies, as consolidated and published in the Federal Law Gazette III, Index No. 4123-1, as last amended by Article 10 of the Act of 17 July 2017 (Federal Law Gazette I p. 2446).
10. Христина Майер. Корпоративное право Германии: правовые формы обществ и их преимущества для иностранных инвесторов // Германо-Российская ассоциация юристов Сборник статей о праве Германии, выпуск № 1 (август 2015 г.), www.drjv.org. – С. 149-149.
11. A business corporation has five defining characteristics: (1) legal personality; (2) limited liability; (3) transferable shares; (4) centralised management; (5) ownership shared by equity investors. See Reinier Kraakman, Paul Davies, and Henry Hansmann, *The Anatomy of Corporate Law: a Comparative and Functional Approach*, (Oxford: Oxford University Press, 2009), p 5.
12. P. Davies, *Introduction to Company Law* (Oxford: Oxford University Press 2010), P. 9.
13. H.M. Friedman, “The Silent LLC Revolution--The Social Cost of Academic Neglect,” *Bepress Legal Series* (2004): 371, 391–401.
14. Andreas Cahn, David C. Donald. *Kong. Comparative Company Law*. Cambridge University Press. 2018.
15. B H Kobayashi and Larry E Ribstein, “Delaware for Small Fry: Jurisdictional Competition for Limited Liability Companies,” *Illinois Law and Economics Research Papers Series No. LE09-017*, 2009, <http://illinoislawreview.org/wp-content/ilr-content/articles/2011/1/Kobayashi.pdf> (accessed on August 20, 2013).
16. The number of the states that have adopted the ULLCA can be found at <http://www.uniformlaws.org/Act.aspx?title=Limited%20Liability%20Company%20> (accessed on November 12, 2013).
17. Andreas Cahn, David C. Donald. *Kong. Comparative Company Law*. Cambridge University Press. 2018.
18. Andreas Cahn, David C. Donald. *Kong. Comparative Company Law*. Cambridge University Press. 2018.
19. Andreas Cahn, David C. Donald. *Kong. Comparative Company Law*. Cambridge University Press. 2018.